

Pals.

En què consisteix la planificació estratègica territorial? Breument, i parafrasejant a R.L. Ackoff, la podem definir com un instrument que permet als ciutadans d'un territori determinar quin futur desitgen, i posar-se d'acord amb quines mesures reals cal adoptar per arribar-hi. Per la qual cosa serà necessari: a) Fer un diagnòstic de la situació interna i de l'entorn, atenent als canvis i a les noves tendències que sorgeixen, per definir diferents escenaris de futur previsibles i/o desitjables. b) Definir un pla d'acció integral, comú a les entitats, les empreses i les institucions, i buscant la cooperació entre el sector públic i el privat. c) Tenir un enfocament global, considerant el conjunt de factors econòmics, socials, culturals, educatius i associatius que intervenen en el desenvolupament econòmic i la qualitat de vida del territori com un tot interrelacionat. I d) Ser participatiu, cercant el consens entre els diferents agents del territori alhora de definir els objectius estratègics i d'aplicar les mesures concretes.

La subcomarca del Baix Ter: cap a la planificació estratègica conjunta

És la subcomarca del Baix Ter una realitat territorial suficientment cohesionada sobre la qual tingui sentit la planificació

estratègica conjunta de tots els municipis que la formen? Respondre aquest interrogant és una tasca llarga i complexa que requereix un enfocament multidisciplinar que contempli diversos factors (físics, històrics, socioeconòmics, culturals, etc.) que, en part, ja s'han comentat al llarg d'aquest dossier. Nosaltres tan sols ens proposem contribuir al debat aportant nous aspectes que esperem que ajudin a definir millor l'àmbit territorial de la subcomarca i a caracteritzar-la respecte a altres unitats territorials veïnes.

Un territori cohesionat al voltant de dos centres

El Pla Territorial General de Catalunya PTGC (1994), en l'apartat corresponent als àmbits territorials de les comarques de Girona, descriu els següents sistemes: un sistema central format per l'àrea de Girona ciutat i un conjunt d'àrees fortament vinculades a ella (Cassà de la Selva, Sils, Anglès, Banyoles, la Bisbal d'Empordà); tres sistemes secundaris amb inèrcia pròpia, Figueres, Olot i Ripoll; i sis sistemes autònoms, Portbou, l'Escala, Torroella de Montgrí, Palafrugell, Palamós i Sant Feliu de Guíxols. El policentrisme que el PTGC detecta al litoral gironí, afavorit històricament per l'orogènia, s'accentuà, sobretot a partir

dels anys 60, pel desenvolupament del turisme de masses que transformà completament les característiques de les comarques costaneres. El turisme ha comportat l'expansió de la segona residència, la construcció, l'aparició de nous serveis (sobretot comerços) que han generat nous mercats de treball i noves àrees de cohesió prou potents com per estructurar-se de forma separada dels mercats centrats a les capitals comarcals respectives. Aquest és el cas de l'Escala respecte de Figueres, o el de Torroella de Montgrí respecte de la Bisbal d'Empordà. El PTGC no només reconeix aquesta situació, sinó que recomana «la potenciació d'un sistema urbà divers, que no es limiti als caps comarcals i que tingui en compte en la seva estructuració sistemes urbans de diferent significació».

D'acord amb aquest punt de vista, podem definir la subcomarca del Baix Ter com l'àmbit territorial cohesionat al voltant de dos centres urbans –Torroella de Montgrí i l'Escala–, que és autònom dels caps comarcals respectius, i que s'integra, amb trets diferencials específics, en el sistema urbà costaner del litoral de les comarques gironines.

Un territori comprès en quatre àrees bàsiques territorials

Les Àrees Bàsiques Territorials (ABT) són les àrees urbanes que el Pla Territorial General de Catalunya estableix per a la dotació de serveis. Segons el PTGC a la subcomarca del Baix Ter li corresponen quatre ABT que coincideixen amb els nuclis demogràficament més importants de la subcomarca. L'ABT de l'Escala (amb l'Escala i Viladamat), l'ABT de Torroella de Montgrí (amb Torroella de Montgrí, Belcaire d'Empordà, Gualta, Serra de Daró, i Ullà), l'ABT de Pals (amb Pals, Fontanilles, Palausator, Regencós* i Torrent*), i l'ABT de Verges (amb Verges, Albons, Colomers, Foixà, Garrigoles, Jafre, Parlavà, Ruplà, la Tallada d'Empordà, Ultramort i Vilopriu). A excepció del municipi d'Ullastret que el Pla General, equivocadament segons el nostre entendre, l'inclou en l'ABT de la Bisbal d'Empordà, i dels municipis de Regencós i de Torrent que considerem que estan més vinculats a l'àrea de Palafrugell, la suma de les quatre ABT conformen el territori de la subcomarca. Proposem aquesta zona com l'únic àmbit territorial de referència per a la planificació més racional dels diferents equipaments i serveis d'abast supramunicipal de sanitat, ensenyament, serveis socials, serveis culturals, i d'altres que requereixi la subcomarca del Baix Ter.

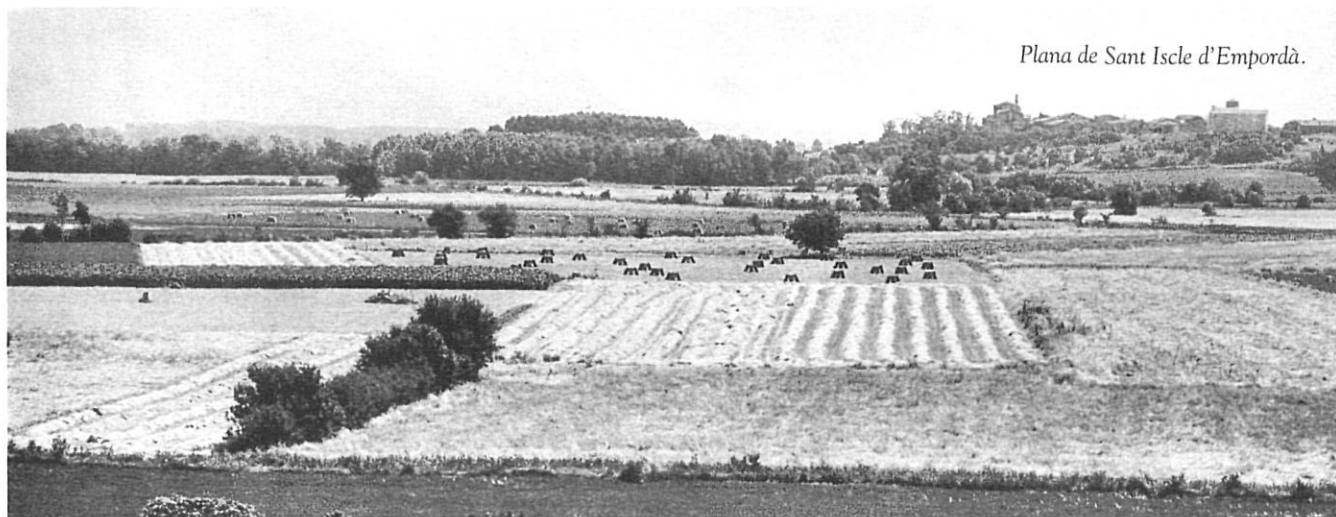
Un territori amb un perfil socioeconòmic diferenciat: entre l'agricultura i el turisme

Breument, l'economia de la subcomarca del Baix Ter es pot definir en dos sectors: un front costaner més dinàmic i en creixement dedicat sobretot al turisme, on es concentra la major part dels serveis, i que genera l'activitat industrial més important de la comarca, la construcció; i un rerepaís eminentment agrícola que disposa de la major part de les terres de conreu de regadiu del Baix Empordà, i que directament o indirectament es beneficia del fort dinamisme de la costa. Aquest perfil socioeconòmic resta clarament diferenciat respecte al d'altres centres propers com Palafrugell o Palamós, on l'activitat agrícola és molt més reduïda, i on tradicionalment l'activitat industrial hi ha estat molt més present. La diferència és encara més clara si analitzem algunes característiques del sector turístic dels municipis de la subcomarca: una oferta hotelera i de càmping que predomina sobre la segona residència, un turisme massiu de sol i platja de poder adquisitiu més aviat baix, i un pes notable del turisme organitzat per agències majoristes de viatge, que contrasta, per exemple, amb l'oferta de turisme més selecte de Begur, Aiguablava, o Calleta de Palafrugell, on predomina sobretot la segona residència.

Una economia, en definitiva, amb prou homogeneïtats internes i amb trets diferencials prou clars perquè els diferents agents productius de la zona puguin compartir estratègies comunes i aprofitar millor els avantatges competitius que es donen en el territori.

Un territori fortament policèntric

El conjunt de la població de la subcomarca del Baix Ter suma un total de 20.399 habitants (padró de 1991) distribuïts en 22 municipis. Cap dels municipis més grans té la suficient concentració demogràfica (Torroella de Montgrí, 7.023 habitants; l'Escala, 5.178 habitants; Pals, 1.676 habitants; Verges, 1.127 habitants) per fer el paper de centre clar amb capacitat vertebradora del territori, com Figueres a l'Alt Empordà o, fins i tot, com Palafrugell o Palamós al Baix Empordà. Aquesta realitat fa encara més palesa la necessitat de desenvolupar estratègies comunes, ja que si únicament s'actua a escala merament municipal, la capacitat d'incidir sobre el territori seria poc eficaç, sovint contradictòria o redundant per manca d'una visió global,

Plana de Sant Iscle d'Empordà.

molt més costosa pels contribuents, i segurament incapaç de moure els recursos econòmics i humans necessaris per aconseguir els objectius desitjats.

Els avantatges de la planificació estratègica territorial

Respectant la independència de cada municipi, la planificació estratègica conjunta ha de servir, a curt termini, per crear un marc permanent de diàleg, discussió, i col·laboració supramunicipal en tots aquells temes que afecten el desenvolupament i millora de la qualitat de vida de la subcomarca. Més a llarg termini, pot ser un precedent útil per a l'establiment de noves formes d'organització de l'administració local que, com les municipals que plantejaven Casasses i Clusa, s'adaptin millor a les noves necessitats d'un territori canviant i cada cop més complex.

Seguint a M. de Forn i J.M. Pascual(4), indiquem a continuació alguns dels aspectes més positius que, tant a curt com a llarg termini, poden derivar-se de l'aplicació conjunta de la planificació estratègica territorial.

a) Concentració de les energies i estalvi de despeses del conjunt de municipis en aquells objectius comuns considerats claus. Per exemple: infraestructures en comunicacions; equipaments i serveis sanitaris, socials, educatius, culturals; pla de regatges; creació d'un polígon industrial d'àmbit subcomarcal, afavorint la implantació d'indústries alimentàries; aconseguir la denominació d'origen per a determinats productes agrícoles; estratègies comunes pel foment del turisme; desenvolupament del turisme rural; tractament de residus; recuperació del Baix Ter com a reserva ecològica, etc.

b) Facilitar que els ajuntaments puguin definir amb més claredat quines són les seves prioritats, diferenciant allò que és urgent d'allò que és important, tot mantenint una visió global del territori.

c) Revalorar el paper de l'Administració local i augmentar la seva capacitat de negociació amb altres administracions públiques. Les reivindicacions consensuades pel conjunt de municipis de la subcomarca tindrien molt més pes davant del govern autònom de la Generalitat de Catalunya, la diputació, o el consell comarcal que si cada municipi negociés pel seu compte. Un pla estratègic ja és una eina important per la negociació, si a més a més representa els interessos comuns d'una àrea territorial amb voluntat estratègica comuna, la seva força encara és molt més superior.

d) Facilitat per aconseguir més recursos, tant públics com privats. Per als organismes públics i privats un pla que gaudeixi d'un ampli consens és una garantia per a la inversió, i també una pressió perquè és molt més difícil deslegitimar propostes que han estat àmpliament consensuades.

e) Creació d'una cultura comuna al conjunt dels agents econòmics i socials del territori que els predisposi a aprofitar les oportunitats i a arribar a acords de manera més fàcil.

f) Reduir els riscos, gràcies a la possibilitat d'analitzar diferents escenaris i ser conscients de les actuacions que cal emprendre d'acord amb l'evolució de les tendències exteriors i les actuacions internes.

g) Obtenir criteris consensuats sobre el projecte de futur del territori que es podran introduir en el Pla General d'Ordenació Urbana de cadascun dels municipis.

Per acabar

Si volem un futur viable per al conjunt de municipis de la subcomarca del Baix Ter, un futur econòmicament competitiu i harmoniós amb el medi ambient, socialment solidari, culturalment atractiu, dotat de les infraestructures i serveis necessaris; si volem definir aquest futur i evitar que se'n escapi de les mans; cal que tots plegats –entitats, institucions, empreses i altres agents socials– iniciem aquest procés d'anàlisi, debat i consens al voltant d'uns objectius concrets per passar a l'acció que és, en resum, la planificació estratègica. Procés que els ajuntaments de la subcomarca del Baix Ter n'haurien de portar la iniciativa, orientar-ne el seu desenvolupament, i posar-hi els recursos necessaris per la seva realització.

Jordi Pagès i Ayats és llicenciat en història.

Notes

(1) NEL-LO, Oriol. *Las regiones metropolitanas y el territorio europeo*. 1995.

(2) Id.

(3) DE FORN, Manuel; i PASCUAL, Josep M. *La planificació estratègica territorial*. Diputació de Barcelona, 1995.

(4) Id.

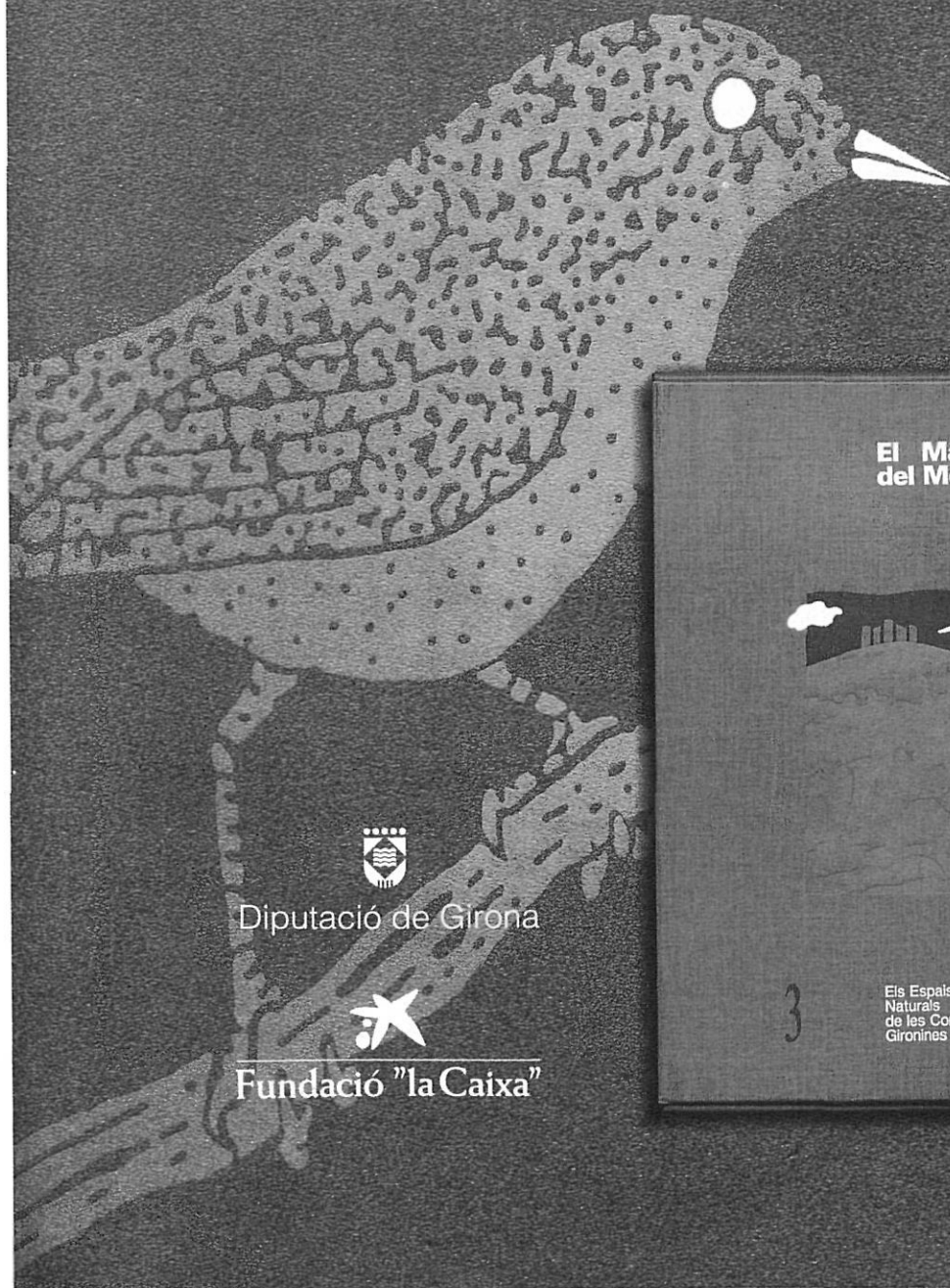
El Ter arriba al final del seu viatge.

El Massís del Montgrí

**Col·lecció
Estanislau Vayreda i Vila**

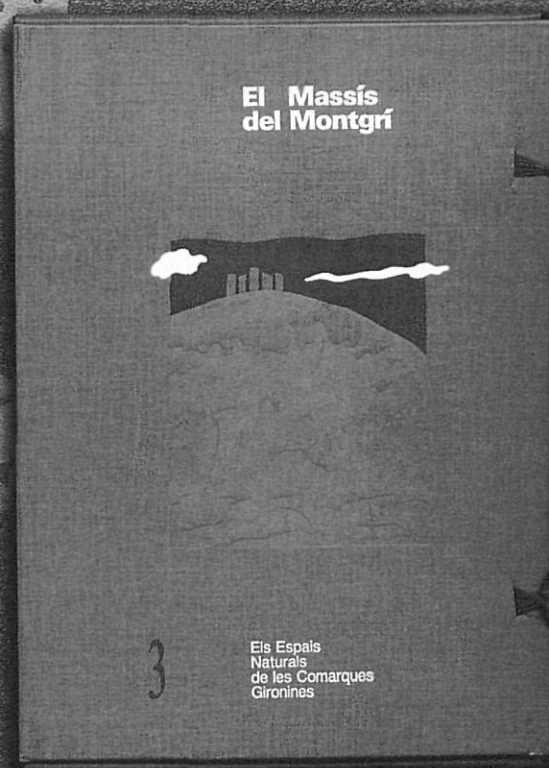
Els Espais Naturals
de les Comarques Gironines

Diputació de Girona

Fundació "la Caixa"

L'ARIC de Ripoll, cultura i política

DALMAU i FONT, Agustí; FAIBELLA i MOLINA, Xavier.
Història de l'Agrupació Ripollesa d'Iniciatives Culturals (ARIC).
 Ajuntament de Ripoll, 1995.

L'acte de presentació d'aquest llibre va resultar una completa síntesi d'alguns aspectes que cal destacar d'aquesta obra i de l'Agrupació Ripollesa d'Iniciatives Culturals, que tothom coneixia més per les seves sigles ARIC. L'acte de presentació del llibre fou presidit per l'alcalde de Ripoll fins les passades eleccions, Jaume Camps, per un dels representants d'aquell grup de gent que durant anys varen intentar «fer política» en el sentit més ampli de la paraula. L'acte, que fou un dels darrers presidits per l'alcalde socialista, podia haver semblat un epitafi i que era l'hora de fer història i passar a la història i donar el pas a una nova generació. Però cal recordar que el nou alcalde de Ripoll, Eudald Casadesús, també havia estat membre actiu del grup teatral de l'ARIC. Amb tot, el nombre de membres actius de l'ARIC en l'anterior equip de govern era molt superior a l'actual i això indica un canvi generacional.

Aquesta referència cal fer-la ja que l'ARIC fou, primer de tot, una entitat política. Una entitat cultural però plena de voluntat política.

En el llibre queda ben reflectit com el que es pot considerar el seu fundador i «aima mater», en Josep M. Anglada i Abadal (1934-1985), era un polític. Militant d'Unió Democràtica de Catalunya i membre fundador de l'Assemblea de Catalunya, resulta un paradigma clar de la voluntat política, del paper genuïnament polític que va tenir ARIC en la vida ripollesa i comarcal.

Però si es repassa una mica el llistat dels fundadors, membres de les juntes i socis, podríem trobar un llistat bastant complert de la vida política ripollesa: alcaldes i regidors i «caps de brot» de la vida ripollesa en molts àmbits.

El llibre que presentem constitueix un repàs molt detallat de les diferents activitats que va desenvolupar

par l'ARIC en els seus anys de forta activitat, entre 1964 i 1979, fent una divisió en tres períodes de llargària desigual: de 1963 a 1970 (naixement i primers anys de vida, amb dues parts diferenciades: 1963-1966 i 1967-1970), de 1971 a 1974 (d'apogeu) i de 1975 a 1978 (el defalliment i desgast).

Però crec que aquesta visió cronològica deixa de costat una valoració d'algunes de les activitats més capdavanteres i emblemàtiques, bàsicament el teatre (amb el Grup de Teatre Tèspis) i el Cine-Club ARIC.

En aquests dos camps, la petjada deixada per l'ARIC ha estat de gran volada. En el cas del teatre, la seva influència no cal cercar-la en el nombre d'obres representades (11 obres entre 1967 i 1971) sinó en l'alta qualitat literària, teatral i artística de les obres representades (Molière, Beckett, Pedrollo, Eurípides, Goldoni, Pere Quart) que va formar. I no cal oblidar els cicles de teatre Cavall Fort entre 1972 i 1977.

Les sessions de cine-fòrum, que van començar a desenvolupar-se l'any 1963, agrupades per cicles, varen crear un coneixement cultural del cinema de tots els temps que ha estat poc valorat. Cal també assenyalar que Cine-Club ARIC fou la possibilitat que a Ripoll es poguessin veure films d'art i assaig a baix nivell comercial (però no cultural) que d'altra manera difícilment haguessin pogut ser vistos. Cal destacar també les sessions anuals de 8 hores de Cinema de Terror, una autèntica festa cinematogràfica.

En tot cas estem davant un llibre que cobreix, segurament, el coneixement d'una part de la vida social ripollesa dels anys 60 i 70. Altres entitats ripolleses mereixerien tenir un estudi històric com aquest, per exemple, el Centre Excursionista o la Cooperativa Econòmica Ripollesa, per esmentar dues entitats molt diferenciades, que donarien peu a una visió calidoscòpica i més àmplia de la realitat social ripollesa. És d'esperar que l'Ajuntament de Ripoll continuï incentivant estudis semblants.

Antoni Llagostera Fernández

Dues visions sobre l'havanera

FEBRÉS, Xavier. *Això és l'Havanera*.
Ed. La Campana. Barcelona, 1995, 134 pàg.

PÉREZ, C.; NAVARRO, A.; LINARES, M. T. *L'Havanera. Un cant popular*.
Ed. El Mèdol. Tarragona, 1995, 158 pàg.

Aquest passat mes de juny de 1995, coincidint amb la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, han sortit a la venda dos llibres amb una intenció comuna, encara que amb matisos prou diferents: esbrinar orígens, desenvolupament i futur d'allò que és, ha estat i serà l'havanera.

Les havaneres són ja una cosa tan nostra que algun dia haurem d'inventar una tradició ancestral per tal de refer els camins que ens l'han feta arribar. Són moltíssims els grups d'havaneres catalans (no pas tots amb el mínim de qualitat exigible) i infinites les colles de turistes que a la vora de la nostra mar (o asseguts a la vora d'una taula, just sortint de la *roulotte*; sempre però, davant l'escalfor d'un cremat) evoquen la nostàlgia d'una mulata bellíssima anomenada Lola i d'un vaixell de guerra conegut amb el nom d'El Català. El ritual estiuec de la cançó i del cremat ha esdevingut un dels signes d'identitat del nostre turisme i, ai las!, de la nostra costa més íntima.

Tanmateix, l'havanera és molt més que no pas l'estratègia d'uns hotelers amb mentalitat de *touroperator*. L'havanera té una procedència, té una història; es cantava en tavernes que no eren de cartró, que ni de lluny s'assemblaven amb els decorats de sèrie B que en l'actualitat han esdevingut alguns racons tavernaris de les nostres viles marineres. L'havanera té una dignitat que algun dels nostres grups d'havaneres intenten de mantenir intacte, alhora que n'asseguren la contemporaneïtat.

D'altra banda, hi ha al nostre país, una línia d'investigació i de divulgació que comença amb Xavier Montsalvatge l'any 1948 i que finalitza amb els dos llibres que presentem: *L'havanera un cant popular*, de Càstor Pérez, Andreu Navarro

i M. Teresa Linares i *Això és l'havanera*, de Xavier Febrés.

Xavier Febrés és un periodista prou reconegut, amb la traça de la divulgació i amb la ploma senzilla, ràpida, entenedora i alhora rigorosa que caracteritza els comunicadors de temes diversos, capaç de facilitar els coneixements amb proverbial desimboltura. Des de sempre, que Febrés s'ha especialitzat en temes empor-danesos; en temes específicament palafrugellencs, sobretot. És en aquest sentit que l'havanera no podia ser-li indiferent. Ja en els *Quaderns* d'aquesta pròpia revista, Febrés hi ha publicat *Les havaneres, el cant d'un mar*, i encara que tangencialment, ha parlat sobre les havaneres en d'altres textos sobre Calella.

Partint ja del títol del llibre, Febrés realitza una claríssima exposició de motius d'allò que serà el seu text: estricta divulgació, oferiment al lector dels paràmetres bàsics i de les línies absolutes d'allò que és l'havanera. Llibre de butxa-

ca i síntesi sobre tot el que fins ara s'ha estudiat d'aquest tema; llibre periodístic, finalment, que no aporta cap dada sobre el tema (tampoc no és aquesta la seva intenció), però sí que exerceix una funció de compilador que permet al lector tenir un accés directe, senzill i de lectura agradable sobre el tema específic.

Cal afegir també que Febrés, i sembla que no podia ser d'una altra forma, explica la darrera revifalla de l'havanera a Catalunya com a conseqüència de l'èxit desbordant de la Cantada de Calella. De forma ràpida i sense deixar de ser crític, Febrés traça els orígens i les vicissituds, transcorregudes any a any, del festival de Calella, perquè al seu entendre, així marca també l'estat actual de l'havanera a Catalunya.

L'havanera un cant popular és un altre estil de llibre, amb pretensions ben diferents d'aquelles que han guiat Febrés, perquè diferent és el tarannà dels seus autors: M. Teresa Lineros, directora del Museu Nacional de Música de La Habana, i la seva col·laboradora, Mirna Guerra; Andreu Navarro, component del grup d'havaneres L'Espingari de Montcada i Reixac, i Càstor Pérez, cantant d'havaneres palafrugellenc del grup Caliu i exmembre dels grups Port-bo i Caobana, i investigador d'aquest gènere musical.

Si bé la idea d'aquest llibre es deu a Andreu Navarro, és Càstor Pérez qui més capítols hi ha aportat. L'índex és obra seva i seu és també el gruix més important dels textos. M. Teresa Lineros i la seva col·laboradora s'encarreguen de la part de l'havanera a Cuba, mentre Andreu Navarro tracta sobre la influència d'aquesta música en els gèneres cultes i realitza també l'anecdolari (el qual dona rellevància a un aspecte de l'havanera que no es pot obviar: el divertiment), deixant per a Càstor Pérez tota la resta de l'obra, o sigui,

Xavier Febrés

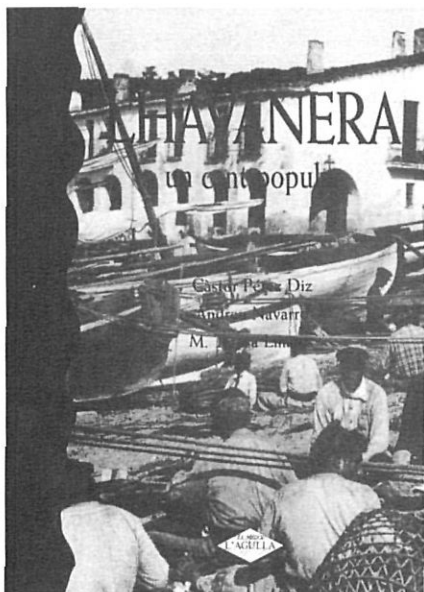
EDICIONS
LA CAMPANA

l'havanera a la península: vies i divulgació, funcions, propostes, zones d'interès, autors i actualitat. El resultat és un llibre d'edició impecable que cerca d'oferir al lector l'estat actual d'investigació d'aquest tema. Segons Pérez, es tracta d'analitzar i de definir les diferents propostes i funcions que cobria l'havanera per així establir-ne el caràcter autòcton.

(En un altre aspecte, cal també especificar que els beneficis obtinguts pels drets d'autor d'aquest llibre s'han destinat al projecte solidari *Havaneres per Cuba*, el qual va tenir lloc durant els mesos de setembre i octubre de 1995 a localitats com Barcelona, Mataró, Reus i Girona. Es tractava d'organitzar uns concerts, dels beneficis dels quals s'obtenia materials escolar i de neteja, sabates, ulleres, medicaments, etc. Es va recollir un total de 2 tones que es van fer arribar a la Societat de Beneficència de Naturals de Catalunya a l'Havana).

En fi, el llibre de Pérez i els seus col·laboradors, es tracta d'una proposta sociològica sobre aquest cant popular. Sobre el present i sobre el futur, Pérez és clar: «Estem en un moment culminant. Més amunt, difícilment s'hi pot anar. L'havanera evoluciona, és clar que sí, i ho fa en el sentit que popularitat implica creació i creació implica evolució. Hi ha molts grups i moltes noves composicions; no tots ni totes, però, amb un mínim de qualitat: cal més autocrítica per part dels grups i també més exigència per part del públic»: una lúcida i senzilla reflexió.

Gerard Prohias

El fons notarial de Santa Coloma

Josep M. T. GRAU I PUJOL

Catàleg del fons notarial del districte de Santa Coloma de Farners.
Fundació Noguera. Inventari d'Arxius Notarials de Catalunya, 19
Barcelona, 1996, 408 pàg.

Ha sortit a la llum el volum número 19 la col·lecció «*Inventaris notariais*» de la Fundació Noguera, obra de l'arxiver i historiador Josep Maria Grau i Pujol. Aquest catàleg del fons notarial del districte de Santa Coloma de Farners (la Selva) s'afegeix a d'altres instruments de descripció notariais ja publicats de la zona de Girona i comarques properes: Puigcerdà, Arenys de Mar i Vic.

La importància de la tasca que està portant a terme la Fundació Noguera és evident, ja que a més de publicar aquests inventaris notariais també edita les col·leccions Textos i documents, Estudis, Acta Notariorum Cataloniae, Llibres de Privilegis i Diplomataris. Darrerament, i dins la secció de Diplomataris, ha aparegut el del monestir d'Amer, treball signat per Esteve Pruença. Amb tota aquesta sèrie de publicacions la Fundació Noguera està dotant el nostre país d'un excel·lent material de treball per a historiadors i estudiosos en general.

Entrant ja a parlar de l'autor de l'obra, cal dir que en Josep Maria Grau és un arxiver i historiador tarragoní que per raons professionals va estar vinculat a les comarques gironines: del 1988 a finals del 1989 va treballar a l'Arxiu Històric de Girona; a primers del 1990 va ser destinat a Santa Coloma de Farners com a director de l'Arxiu Històric Comarcal, on emprengué la difícil tasca d'aixecar la imatge d'un arxiu comarcal que es trobava en aquell temps passant per uns moments molt baixos. Al front d'aquest arxiu destacà per la seva feina de difusió externa i per les seves campanyes de recaptació de fons personals i familiars. Grau, entusiasta i molt actiu,

revifà, amb l'ajut d'altres companys, el Centre d'Estudis Selvatans, associació cultural de la qual en fou secretari fins a la seva marxa, el desembre del 1993. En l'actualitat Josep M. grau treballa de tècnic arxiver a l'Arxiu Històric de Tarragona.

La publicació d'instruments de descripció, com és el cas d'aquest catàleg, és una necessitat que té el món cultural català, ja que són eines de difusió importantíssimes. Aquesta obra pot interessar tant a arxivers, com a historiadors, notaris, advocats o particulars, essent un ajut considerable per a les seves investigacions, i fins i tot punt de partida d'altres estudis, tesis i treballs.

El districte notarial de Santa Coloma de Farners adoptat per la llei del 1862 equivalia al del partit judicial, és a dir, l'actual comarca de la Selva sense Amer ni Fogars de Tordera. En canvi, s'afegiren les poblacions de Viladrau i Espinelves (Osona). Les notaries estudiades per l'autor són Anglès (1583-1878), Arbúcies (1640-1968), Blanes (1362-1966), Brunyola (1459-1867), Hostalric (1435-1956), Lloret (1395-1945), Santa Coloma de Farners (1562-1992), Sant Hilari Sacalm (1710-1881), Tossa (1503-1843) i Vidreres (1465-1874), i les notaries foranes de Centelles, Llagostera, la Pobla de Lillet i Santa Maria d'Oló.

S'ha d'afegir que Blanes i Tossa tenien notaries de Marina, a través de les quals es pot estudiar l'activitat comercial marítima en la Costa Brava, molt intensa al segle XIX. Santa Coloma de Farners, compta, encara avui, amb dos notaris, tot i que a primers de segle hi va haver intenció de suprimir-ne un. Els avatars de la història, i en especial la guerra dita del Francès o de la Independència, van perjudicar greu-

ment la conservació d'alguns fons, com és el cas de les notaries d'Hostalric i Maçanet, cremades durant l'assalt de les tropes napoleòniques el 1809. També cal subratllar que les notaries més riques en documentació són les de Blanes i Santa Coloma de Farners.

Els protocols originals es conserven a diversos arxius, però principalment a l'Arxiu Històric de Girona (la majoria dels anteriors al 1799), l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners (els posteriors al 1800) i l'arxiu del notari-arxiver de Santa Coloma, on es conserven els protocols que tenen entre 25 i 100 anys. Cal dir que la llei limita la consulta pública dels protocols de menys de cent anys. La tasca d'en Josep M. Grau ha estat ingent i minuciosa, perquè a més dels esmentats arxius ha consultat nombrosos arxius parroquials i municipals a la recerca de protocols esparsos o de dades referents a les notaries.

Una de les principals singularitats d'aquest catàleg és el complet estudi històric que l'autor fa de cada notaria, aprofundint considerablement en la seva història i evolució; altra aportació remarcable és la petita fitxa biogràfica dels notaris que encapçala cada període; es pot afirmar, doncs, que el treball d'en Grau Pujol obre un nou camí en la història del notariat català i dels seus membres. Ens consta que aquesta part del catàleg ha estat fruit d'un treball lent (més de quatre anys) i costós.

La fitxa de cada unitat documental especifica la tipologia: manuals i llibres comuns, on s'inclouen manuals, protocols i nòtules; llibres especials, és a dir, testaments, codicils, inventaris, capítols matrimonials, etc.; testaments closos i índexs. Segueixen les dates extremes, número de folis, tipus d'enquadernació, índex si en té, les sigles de l'arxiu i el fons on es conserva el protocol i la seva signatura.

En definitiva, ens trobem davant d'un treball sòlid i metòdic, un catàleg que va més enllà d'una simple enumeració de protocols, i que entra a tractar la història de tota una sèrie de notaries i de la seva evolució al llarg dels anys. A ben segur que serà una obra de referència obligada per a la història del notariat a Catalunya.

Xavier Pérez i Gómez

Una vida per un poble

VEHÍ, A.; FRIGOLA, J.; FISAS, V.
Joaquim Vallmajó. Una vida per un poble.

Ed. Grup d'Empordanesos i Empordaneses per la Solidaritat.
Figueres, 1995, 95 pàg.

Fa força anys vaig conèixer en Quim Vallmajó al seminari de Girona. Quan jo hi entrava ell marxava amb els Pares Blancs per preparar-se per anar a «missions». Sortosament l'amistat iniciada va continuar i, amb el temps, es va aprofundir gràcies a la relació que havíem establert des de Justícia i Pau de Girona. Encara durant la seva darrera estada a Girona vàrem parlar d'accions de col·laboració i, com sempre, la seva paraula valenta i la reflexió crítica, des de la seva africanitat, qüestionava els papers que jugaven –i juguen– la societat europea occidental, l'Església catòlica, altres confessions religioses i les Organitzacions No Governamentals en la construcció d'un món diferent, menys injust. La seva mort física, en la lògica dels profetes, no l'allunya de nosaltres; al contrari, és ben viu en el record.

Sobre aquest empordanès assassinat

Joaquim Vallmajó

Una vida per un poble

a Rwanda s'han publicat força articles arran de la seva mort. També s'ha fet un llibre. Un llibre que és una demostració clara que, davant de situacions internacionals greus i que ens superen, no s'hi val a dir «no hi ha res a fer» o a lamentar-ho simplement al voltant de la taula. Aquesta és l'actitud que interessa al sistema dominant perquè així tot continua igual i res no canvia.

Un grup d'homes i dones de l'Empordà amb inquietud i sensibilitat, agrupats al voltant del «Grup d'Empordanesos i Empordaneses per la Solidaritat», són qui han fet i publicat aquest llibre. I quan dic «fet» vull dir que han escrit part del text, n'han fet el disseny i la maquetació, han tingut cura de la impressió i de la difusió, etc. Perquè no és un llibre per fer diners sinó per difondre un testimoni i promoure la reflexió i l'acció a favor d'un món més just. Junta-ment amb el llibre aquest Grup té preparada una exposició itinerant sobre el mateix tema per a tots els grups i entitats interessats.

El llibre és petit, no arriba a cent pàgines, i molt llegidor. Consta de tres capítols, a més d'una introducció. Agustí Vehí ens acosta al coneixement de Rwanda, a nosaltres que som fills d'una escola i d'una educació eurocèntrica. Amb un llenguatge clar, l'historiador empordanès ens prepara per a una lectura aprofundida dels altres capítols. Sis mapes i una petita bibliografia demostren les capacitats docents de Vehí.

La part central del llibre, «En Joaquim Vallmajó, profeta i màrtir d'avui», és de Josep Frigola, empordanès, company de Seminari i Pare Blanc, com en Quim. Fa un seguiment del treball d'en Quim des del 1989 fins a la seva mort. És la història d'un llarg i tenaç viacrucis; dels esforços d'en Quim i d'altres com-

panys per canviar el comportament de determinades organitzacions d'ajuda; de la impotència davant la insensibilitat i la incomprensió del treball que es fa; de l'esforç per canviar la mentalitat i per obrir els ulls a les autoritats polítiques i religioses, etc.

El text és farcit de fragments de cartes d'en Quim. Aquelles cartes sinceres que ens enviava. Cartes que posaven el dit a la llaga i que ens deixaven un gust agredolç d'admiració i culpabilitat perquè ens ho deia un amic que ja era africà de cor i de vida. A mesura que llegia aquest capítol em venia a la memòria el testimoni d'un altre amic i company empordanès: en Joan Alsina.

La tercera part, molt breu, és de Vicenç Fisas, expert en qüestions d'armament que ens permet de veure les complicitats dels països occidentals en la preparació de la massacre.

El llibre s'acaba amb un text de Quim Vallmajó, una imaginària carta d'un nen de Rushaki a un nen de Kigali. És el testament d'en Quim que acaba desitjant que la pau arribi aviat i es clou amb aquestes paraules: «Espero que em convidis aviat a venir a Kigali». Una anada que hem de fer tots els lectors.

Des que va sortir el llibre, setembre de 1995, fins ara s'han anat coneguent noves informacions sobre el seu assassinat, sobre el paper de l'Església catòlica i d'altres confessions en el conflicte no acabat, etc. No sé si em poso allà on no em demanen, però encoratjo el Grup d'Empordanesos i Empordaneses per la Solidaritat que pensin en una segona edició ampliada amb tota la documentació que tenen. D'aquesta manera continuaran recordant-nos la vida i mort d'en Quim i ens ajudaran a mantenir-nos ull viu i actius en aquesta tasca de bastir una societat Solidària, tal com ells volen i per a la qual en Quim va donar la vida.

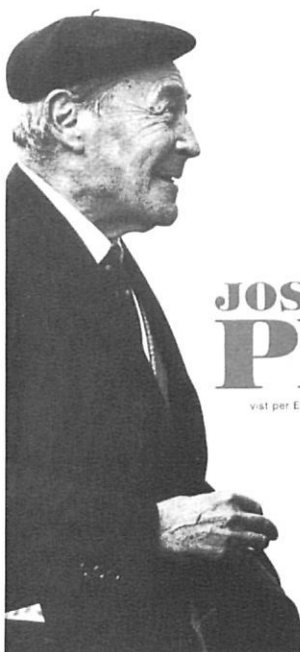
Salomó Marquès

L'homenot de Llofriu «pintat» per un fotògraf

Josep Pla vist per Eugeni Forcano.
Editorial AUSA.
Sabadell, 1995.

Hem començat el compte enrere per celebrar el centenari del naixement de Josep Pla. No és cap casualitat que aquestes ratlles quedin escrites un 8 de març. El proper, el de 1997, serà el de l'efemèrides que, ben segur, serà sonat i ple de paraules i de tota mena de papers i declaracions importants. Aquí mateix, a la *Revista de Girona*, ja estem treballant en el com i el què caldrà fer.

Un primer pas dels dies vers els actes de l'any vinent podria ser el que s'ha fet amb aquest llibre: *Josep Pla vist per Eugeni Forcano*.

**JOSEP
PLA**
vist per Eugeni Forcano

EDITORIAL AUSA

En primer lloc, cal saber que al darrere de l'obra tenim una casa editora singular: AUSA. I darrere de l'editorial una persona excepcional: Albert Estrada i Vilarrasa. Possiblement el senyor Estrada sigui conegut i apreciat com a magnífic aquarel·lista. Ho és. Però és també un romàntic. Encara en tenim en aquest país. Que Déu ens els conservi. AUSA ha editat un seguit de llibres, com només podia fer-ho un esperit sensible, inquiet i amb sintonia amb l'art d'aquest país, des de la publicació en facsímil de la revista *Pèl i Ploma* a un volum impecable dedicat a Ramon Casas. Són unes pinzellades de l'esperit d'AUSA, és a dir de l'esperit d'Albert Estrada... A més, a aquest editor, Girona li té el cor robat. Estima el nostre paisatge i la nostra ciutat. I ho demostra amb fets, no pas amb discursos de cap de setmana o de «segones residències», per cert, una expressió lamentable. Albert Estrada ha pintat Girona amb la seva tècnica de difícil superació, però també ho ha fet amb el cor i, ara, ens regala aquest llibre irreplicable.

La col·laboració de Josep Vergés, editor, amic i confident de Pla hi dona el to literari adient. El senyor Vergés, que és fill de Palafrugell i viu en una bona casa de Barcelona, hauria d'escriure més sovint. Seria un plaer llegir-lo. En aquest llibre, hi posa les paraules justes. A voltes entranyables, pel seu amic que l'ha precedit en el pas del temps: «porta un vestit de vellut i boina, la disfressa de pagès que tant li agrada» o «va molt ben vestit i amb la figura encara jove, tot és calma i distinció». Tímidament s'enyora

del que més es podia enyorar: «Ell (Josep Pla) i jo en som fora i la fumarola del setmanari –les cendres que resten del nostre estimat “Destino”– està a punt d’esvaïr-se per sempre». Senyor Vergés: si ens ho permet, el seu setmanari era també un xic el nostre, el dels lectors fidels.

Però aquest és un llibre d'art. D'art fotogràfic. A l'autor, Eugeni Forcano, el definí Pla en la següent dedicatòria: «A pesar de ser un gran artista, sembla molt bona persona». De la bondat personal del senyor Forcano no en podem donar testimoni directe, però sí de la seva capacitat creativa, molt més enllà de la llarga llista d'encàrrecs i treballs encomanats, el que s'anomena *currículum*. Eugeni Forcano ha «pintat» Pla com i on millor ho podia fer: en el seu entorn natural. El gruix del reportatge correspon a les fotografies per a un número especial, de *Destino*, naturalment, en els 70 anys de l'escriptor (que en viuria 84) i els espais escollits, de l'Empordà Petit, a banda d'algunes imatges a la casa de la família Vergés a Barcelona, una casa important, a Pedralbes.

Aquest encert dels decorats ens permet descobrir la càrrega d'humanitat que Pla portava amb ell. L'artista Forcano ho accentua amb el breu comentari. A Barcelona, en l'entorn familiar dels

Vergés, tenim un Pla «vital i comunicatiu», que no oblidava el seu «fi esperit empordanès».

En el mas de Llofriu, «un oasi, un lloc de pau», hi tenim la sala amb aquella campana, espai de confiança i consells a cau d'orella i on un dia els futurs reis d'Espanya aprengueren, ben segur, moltes coses sobre aquest nostre país. És un Pla canviant, però en el qual domina «la serenitat tan a prop de la saviesa».

La següent etapa d'aquell dia ben aprofitat seria Palafrugell. L'escriptor es presenta «ben diferent, alegre, viu, extravagant». La trobada amb un vell amic pagès o l'anada fins al carrer Nou i la casa on va néixer permeten la recuperació de «l'eufòria sentimental», un tret característic del caràcter de Pla.

Van dinar, editor, fotògraf i escriptor a Ca la Nieves de l'Escala. Però abans, una conversa amb l'Arquímedes Ballesster, el «patró» d'aquella gran casa de menjars, també vell i bon amic i amb qui «tot va semblar un prodigi de compenetració i tendresa». I a la sobretaula, un dels grans moments del dia planià, tenim el vessant eufòric, d'enginy, fins un punt esvalotat, del qual «emanava un caliu especial, una mica de grandesa interior». Cada situació és assenyalada amb la fotografia més exacta, naturalment en blanc i negre, com cal.

Encara hi va haver temps per saludar uns oficials de Marina. Pla, «en un gest de respecte, s'havia tret la boina». I seguí fent camí vers Pals. Al Pedró el feia moure l'entusiasme. «Un munt d'emocions irrimables mostraven un Josep Pla enlairat, transcendent i gairebé solemne». I és que «sempre volia tornar a Pals». Forcano resumeix el sentit d'aquesta anada a Pals: «Era aquell el seu món màgic. Embadalit i fascinat, s'enlairava contemplant el gran espectacle del pla i de la muntanya». Aquest gran espectacle és el que tenim al nostre abast: és Girona.

El detallisme descriptiu de les imatges del senyor Forcano, ja el va retratar –el lector ens autoritza aquest joc de paraules– molt millor que nosaltres el mateix Pla: «En les fotografies hi ha una cosa que m'ha impressionat vivament, i és que només cal mirar-les un moment per endevinar –segons el meu entendre– amb gran exactitud, els diàlegs que les figures han entaulat».

En resum: si es vol fer memòria de Josep Pla en encetar l'any del seu centenari, cal que es tingui aquest llibre.

Josep Víctor Gay

Viatgers a Figueres

—segles XV-XIX—

Manolo Moreno Chacón

Quaderns d'Història de Figueres és una publicació periòdica dedicada als estudis històrics sobre la ciutat de Figueres en els àmbits de la ciència, les lletres, les arts o qualsevol altra branca del coneixement.

Ajuntament
de Figueres

Diputació
de Girona

Els Bell-lloc, de pellissers a rendistes

FERNÁNDEZ TRABAL, Josep.

Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona, 1267-1533.
Ajuntament de Girona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
Pròleg d'Antoni Riera Melis. 454 pàg. Amb índex onomàstic.

L'estudi de la família Bell-lloc s'afegeix als treballs de Christian Guilleré pel segle XIV i de Santiago Sobrequés pel segle XV gironí, amb la qual cosa, tot i les grans mancances existents en la història baixmedieval gironina, disposem de treballs de base per anar avançant cap a una síntesi explicativa que faci desaparèixer molts dels tòpics encara existents. L'estudi de Josep Fernández Trabal és el resultat de la seva tesi doctoral i de molts anys de treball a la recerca de la família Bell-lloc. Coneixiem ja els registres dels pergamins del fons mercader-Bell-lloc, obra conjunta amb el seu germà Joan, conservats a l'arxiu municipal de Cornellà de Llobregat que ens havien lliurat en dos volums de la Fundació Noguera el 1989. Finalment, el març de 1994, el treball va ser presentat com a tesi per a l'obtenció del grau de doctor a la Universitat de Barcelona, sota la direcció del doctor Antoni Riera, que és qui ha prologat la present edició, i, en el curt lapse d'un any, amb alguns retocs, acaba de ser publicada, fet de per si sol significatiu i d'agrair quan les publicacions de tesis acostumen a fer-se amb tant de retard, quan es fan. Sens dubte, aquesta coalició de laic i públic i de religiós i privat, l'Ajuntament de Girona i l'Abadia de Montserrat, que ha corregut amb la publicació de l'obra ha funcionat a ple rendiment.

El llibre s'estructura en quatre parts, cronològiques, però també temàtiques, que ressegueixen la trajectòria de la família Bell-lloc, de les quals hi ha una tercera part relativa a les inversions rurals i al món rural gironí que té entitat pròpia. L'autor ha optat «per una estructura que combina el respecte a la trajectòria familiar (...), amb una anàlisi

tangencial o paral·lela d'aquells fenòmens o problemes que són claus per a comprendre i situar l'actuació de la família en cada moment històric» (pàg. 17). La comprensió substitueix la descripció. Al final, en la recapitulació refarà la trajectòria de la família, de manera lineal, i arrodonirà l'explicació de l'evolució de la família Bell-lloc.

Les primeres referències a la família Bell-lloc són de la segona meitat del segle XIII i la trobem dedicada a l'ofici de la pellisseria al barri del Mercadal gironí. A començament del segle XIV, els descendents d'aquest pellisser esdevenen mercaders i enllacen amb famílies de mercaders i del patriciat gironí (amb els Carbonell, els Net i els Sunyer, aquesta darrera família integrada dins la mà major gironina i amb un pes polític important). Aquest ascens s'ha pogut consolidar com a resultat d'unes importants inversions en l'adquisició de patrimoni immobiliari, la participació en l'arrendament de lleudes i drets feudals,

però sobretot la participació en el comerç marítim amb Mallorca i Sardenya on també invertiran en terres. Tot aquest patrimoni serà repartit entre els tres fills de Pere de Bell-lloc el 1332, segons diu el seu testament, qualificat per Fernández Trabal de la «decisió més congruent amb la voluntat que els fills continuessin amb la professió de mercader» (pàg. 79). No tots, però, volien seguir la professió. Després d'algunes diferències, i la mort d'un dels fills sense descendència, l'herència de Pere de Bell-lloc se la reparteixen, el 1352, entre Guillem i Bernat.

Guillem de Bell-lloc deixarà el comerç i es convertirà en rendista. Les inversions es dirigiran en dos àmbits: la terra i el préstec monetari (violaris), bàsicament, a universitats. La terra es treballarà amb finalitats comercials, ja que es destinarà a la producció vinícola, entesa com una manera més de diversificar els seus negocis. A partir d'aquesta generació, hi haurà un canvi en el sistema d'herència: de la divisió de béns de l'època mercantil es passa a la institució de l'hereu el 1366. Són els primers moments de la institucionalització de l'hereu en aquesta nissaga, d'aquí que es mantinguin encara alguns elements «d'imperfeció». El sistema del violari, a causa del seu elevat interès, va esfondrar-se la dècada de 1370 i això, juntament amb la fallida bancària gironina de 1381-83, comportarà un replantejament dels negocis familiars, situació agreujada amb la mort intestada de l'hereu Pere de Bell-lloc el 1385. El primogènit, Guillem de Bell-lloc, haurà d'actuar per col·locar els seus germans, pagar les lligítimes corresponents i concentrar l'herència paterna, cosa que aconseguirà al cap d'uns deu anys, i ell mateix concertarà casament amb Nicolau de Pont, filla d'un notari, el 1396,

d'extracció social més baixa, però ben relacionada, i de gran fortuna, sobretot quan el 1403 esdevingui hereva universal del seu pare, amb una important aportació monetària i també patrimonial, amb terres situades al pla de Girona. Sens dubte era un bon casament: suposava l'ascens social dels Pont i la supervivència econòmica dels Bell-lloc.

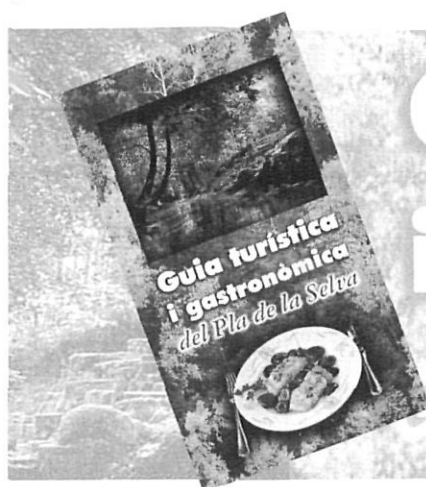
De la crítica de finals del segle XIV, la família Bell-lloc en sortirà amb un canvi d'estratègia: s'abandonarà la gestió directa de la terra (bàsicament explotacions vinícoles treballades amb esclaus) i s'optarà per l'administració indirecta del patrimoni rural (arrendaments a parts de fruits: el terç o la meitat, i l'establiment de terres) i del préstec en forma de violari es passarà al censal, ocupant el buit deixat pels jueus des de 1391. Tot plegat, aquest canvi econòmic es farà de manera paral·lela a l'adopció de la carrera del dret com a opció per a l'ascens social i polític de la família Bell-lloc, que veuran com esdevenen oïdors de comptes (1432, 1434), jurat de mà major (1433), segon jurat (1449) i jurat en cap (1455, 1462, 1465, 1489, 1527), a més d'altres càrrecs vinculats al regiment de la ciutat de Girona (*síndics en corts el 1454-58, probablement el 1495 i el 1515*). Al final del segle XV, acabada la guerra civil catalana, tornarem a trobar una nova etapa expansiva en el patrimoni Bell-lloc quan s'abocaran a la compra de terra: dos masos a Constantins, el mas Eres al Pla de Girona que el convertiran en la Torre de Bell-lloc del Pla, a més d'hortos i feixes de terra, entre 1496 i 1507, període en el qual els Bell-lloc actuaran també com a senyors i tornaran a fer capbrevar els seus masos. Certament, la sentència arbitral de Guadalupe els ho permetia, i els afavoria.

Un comentari a part el mereix la tercera part del treball, dedicada a les inversions territorials, que depassa el marc estricte del patrimoni Bell-lloc i les seves rendes per, tot aprofitant la riquesa de l'arxiu patrimonial, convertir-se en un estudi de cas de la situació de la pagesia gironina durant el segle XIV a partir de la situació dels masos de Constantins, Sant Julià del Llor, Sant Climent d'Amer i d'Anglès. Fernández Trabal ens explica la situació de l'èlite pagesa i l'exemplifica en els Gotmar, rics pagesos, administradors dels Bell-lloc, que calcularan malament els seus casaments, en una mena de suïcidi de classe, i hauran d'emigrar a Girona a mitjan segle XIV. I també l'evolució de la servitud, documentada entre 1280 i 1380 (amb una estreta coincidència amb la proposada per Freedmann i que nosaltres mateixos també hem pogut comprovar per la zona de Farners, a partir de l'arxiu patrimonial de la família Cruïlles-Peratallada). D'altra banda, constatarà que la família Bell-lloc ampliarà el seu patrimoni, amb una política matrimonial reeixida, i aprofitant les dificultats pageses: en un primer moment, es completaran els masos vitícoles per, a partir de 1361, dedicar-se exclusivament a la compra de drets sobre masos de remença. Tot plegat comporta que el patrimoni rural dels Bell-lloc estarà format de drets i dominis, directes i útils, de manera escampada en el territori gironí. D'aquesta situació plantejada l'autor dedueix que «a la primera meitat del segle XIV ja no és un feudalisme rampant... La feudalitat de Girona és encara al segle XIV molt poderosa, però arrossega un seguit de contradiccions internes que l'afebleixen» (pàg. 419). Sens dubte, durant el segle XV han desaparegut els homenatges i, segons l'autor, s'ha experimentat una reducció de la renda feudal

(avaluada en el fet que l'única exacció proporcional a la collita era la tasca). No obstant això, després de Guadalupe, la família Bell-lloc no sols recuperarà les rendes, sinó que augmentarà les seves possessions aprofitant la crisi de pagesos i de mercaders i, en aplicació del títol setè de la sentència arbitral de Guadalupe, capbrevarà terres i masos quan des de feia un segle no ho havia fet. Crisi del sistema feudal? De recomposició ha parlat Eva Serra. Però veient l'actuació dels Bell-lloc potser, fins i tot, hauríem de parlar de reacció.

Sens dubte ens trobem davant d'un treball que demostra, amb escreix, les potencialitats de l'estudi de cas, a partir dels arxius patrimonials, per analitzar situacions concretes, estratègies familiars i patrimonials, que aporten nous elements per als vells problemes de l'època baixmedieval. És significativa, d'altra banda, l'estreta connexió, ja plantejada per Ch. Guilleré en el cas de Girona, o de manera més general per R. Hilton, entre camp i ciutat en el feudalisme. Els Bell-lloc són una bona mostra d'aquest anar i venir de la ciutat al camp: diner de procedència urbana invertit en el camp, per tornar a la ciutat i consolidar aquest procés d'ascendència social traduït en la seva inclusió entre els rengles de l'oligarquia dominant a la Girona de la segona meitat del quatre-cents. Per aquesta raó, aquest llibre de Josep Fernández Trabal que té com a centre del seu estudi l'evolució de la família Bell-lloc, és quelcom més que l'estudi d'una família catalana medieval. A través de la trajectòria seguida pels Bell-lloc al llarg de dos segles i mig apareix una societat amb dificultats i en canvi: la societat baixmedieval en la seva totalitat, urbana i rural.

Pere Gifre i Ribas

Guia turística i gastronòmica del Pla de la Selva